

Avangard, İsyan ve Üslup*

Besim F. DELLALOĞLU**

Özet

Avangard, isyan ve üslup arasında çok güçlü bir ilişki vardır. Hem kavramsal olarak hem de tarihsel olarak avangard her zaman isyan ve üsluba yakın olmuştur. Bu yazıda, bu kavramlar arasındaki ilişkiler tartışılmaktadır. Ayrıca, Franz Kafka ve Fernando Pessoa örnekleri üzerinden, melankolik avangard ve şizofrenik avangard kavramları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avangard, isyan, üslup, melankolik avangard, şizofrenik avangard.

Avant-garde, Revolte and Style

Abstract

There has been a very close relationship between avant-garde, revolte and style historically and conceptually. In this paper these relationships have been discussed. Additionally, by focussing on the examples such as Franz Kafka and Fernando Pessoa, the notions of melancholic avant-garde and schizophrenic avant-garde are proposed.

Key Words: Avant-garde, Revolte and Style, melancholic avant-garde, schizophrenic avant-garde.

İzin verirseniz ben bugün somut olmaktan çok soyut bir isyandan söz etmek istiyorum. Dolayısıyla 68'den değil, ama onu da kapsama alanı içine alabilecek olan avangard kavramından bahsetmek istiyorum. Yani tarihsel olmaktan çok, kavramsal bir açıdan konuşmak istiyorum. Bunun da iki temel nedeni olabilir. Birincisi bir itiraf. Mesleki deformasyon. Felsefi bir dilden konuşurken sürekli olarak kavramsallaştırma eğilimi taşımak gibi. İkincisi ise bir umut. Çünkü kavramsal bir avangard, tarihin koşullarından en azından görece bir özerkleşmeyi ve dolayısıyla imkansız hala ve hep imkanın ufkunda tutabilmeyi işaret eder sanki.

Avangard'ın kendisi bir metafor zaten. Askeri bir kavram. Bir ordunun öncü birliklerini ifade ediyor. Bir askeri gücün en nitelikli, en zinde, en cesur, en yiğit, en gözüpek, en fedakar birliklerini anlatıyor. Ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren öncü sanatçıları eğretiyor. Askeri ve estetik anlamda avangard savunmadan çok hücumu ifade ediyor. Ya da en azından savunmaya geçmeden hemen önceki anı. Askeri olanla estetik olanın imkansız ortalaması siyaset belki de. Avangard aynı zamanda çok politik bir kavram.

İsyan Arapça kökenli bir kelime. İtaatsizlik, boyun eğmeme anlamı taşıyor. Otoriteye tepkisel. Karşı olma, karşı çıkma hali. Ayaklanma. Yani oturamama. Rahat duramama. Huzursuzluk.

Üslup da Arapça kökenli. Latince karşılığı stylus oluyor. İngilizce ve Fransızca'sı tahmin edileceği gibi Latince'den geliyor. Latince stil, Yunanca teknik ile yakın akraba oluyor. Önceleri "sert yüzeyleri kazıyarak çizmeye yarayan sivri uçlu bir nesne" anlamına gelen kelime, Fransızca'da "dolma kalem" anlamına gelen stylo şekline de bürünebiliyor.

Görüldüğü gibi her üç kavramın da kökeni oldukça çetin ceviz. Fiziği, gücü, iktidarı, mücadeleyi hatta neredeyse Nietzscheci bir "güç istenci"ni çağırıyor. En azından hiç de masum kavramlar değil. Ama aynı zamanda sanki bir zerafeti, inceliği, estetiği, plastiği ifade ediyorlar.

* 9-10 Mayıs 2008'de Galatasaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi ile İstanbul Psikanaliz Derneği'nin ortaklaşa düzenlediği "Gençlik ve Başkaldırı" başlıklı sempozyumda bildiri olarak sunulmuştur.

** Doç Dr. Galatasaray Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

“Üslup, ruhun ifadesidir” diyor, Aytmatov. Buffon ise “Le style c’est l’homme-même” diyor. Yani üslup kişinin ta kendisidir. Birini diğerinden ayırt eden şey. Benjamin’in aura derken kastettiği gibi belki de. Biricik kılan neyse o. Buradan belki de tuhaf bir sonuç çıkarabiliriz. Üslubu olmayan bir avangard olabilir mi? Avangard zaten bir kendine özgülük hali değil midir? Peki hangi halis üslup biraz avangard değildir? Gerçekten üslup diğerinden farklı olmakta belirleniyorsa eğer. Yani uzun lafın kısası her avangard biraz üslup sahibi; her üslup biraz avangarddır zaten. Bu anlamda avangard yiğittir. Yiğittir çünkü cesurdur. Yiğittir çünkü kendine özgü bir yoğurt yiyişi vardır.

“Direnmek yaratmaktır.” diyor Gilles Deleuze. Avangardı anlatmak için çok iyi bir ifade. Avangard gerçekten her iki anlamda da yiğitse, herkes gibi olmama, olamama ise zaten başlı başına bir direniştir. “Gibi olmama” zaten bir yaratma hali değil midir? Direnmek bir isyandır. Yaratmak ise zaten üslup gerektirir. Avangard hem bir isyandır. Hem de bir üsluptur. Avangard üsluplu bir isyandır. Avangard isyankar bir üsluptur.

Deleuze’ün bir cümlesini daha paylaşmak isterim: “Çoğunluk hiçkimsedir, azınlık herkeştir.” Avangard azdır. Azınlıktır. Avangard bir azınlığın isyanıdır. Avangard bir azınlığın üslubudur. Heidegger’e de bir selam gönderelim. Herkes gibi olmak aslında hiçkimseleşmek değil de nedir? Herkes hiçliğin dibidir. Avangard herkesin içinde bir kimsedir. Hiçkimseye benzemeyen bir kimse. Hiçkimse gibi olmayan bir kimse. Her kim ise avangard, onun hem isyanı hem de üslubu vardır.

Avangard fedakardır. Militer avangard kendini ordusuna feda eder. Dolaylı olarak da çocuklarına. Artistik avangard ise belki de doğrudan gelecek kuşaklara. Avangardın çağında kolaylıkla hazmedilememesi doğaldır. Her avangard biraz erken doğumdur çünkü. Bir anlamda yarının bugüne uğraması. Yarının değerlerinin bugünde nefes alması. Avangard umuttur.

Avangard bir yolcudur. Yerleşik avangarda klişe denir. Avangard savunmaya geçmeden hemen önceki haldir. En iyi savunma hücumdur taktiği. Hatta varacağı yeri kesinlemeden yola çıkma cesareti. Ya da cehaleti. Cahil casareti. Avangard sürekli bir aşkınlık arayışıdır. Tatminsizlik. Yetinmeme. Daha iyisi. Avangard hep aşmak ister. Nedenini her zaman kendisi de çok iyi bilmese de. Onu avangard kılan bizatihi budur zaten. Varlıktan çok oluş gibi. Avangard aşmaya aşık olandır. Sahi, başka hangi dilde aşkınlık, aşk ile bu kadar akrabadır?

Avangard amansız bir potansiyeldir. Aristoteles’in dediği gibi, varlığa ve yokluğa eşit uzaklıkta olmak. Yıkarken yapmak. Yaparken yıkmak. Söylerken söylememek. Söylemeyerek söylemek.

Avangard kendi faniliğinin farkına varmayı da içerir. Son sözün asla söylenemeyeceğinin kabulü. Ama yine de söylemeyi denemek. Vazgeçmemek. Zaten yalnızca faniliğinin farkında olan biri şiir yazabilir. Belki de hatta konuşabilir.

Avangard olmak mevcuda mutlak yeni bir alternatif getirmek değildir. Avangard olmak mevcudun dışında olmak da değildir. Mevcut üniversitenin içinde ama ona mesafeli olabilirsiniz. Bu eleştirel mesafe sizin hayal ile gerçek arasında sürekli gidip gelerek yavaş yavaş inşa etmenizi sağlar. Bu mesafe sadece içeriksel değil, biçimsel bir mesafedir de aynı zamanda. Avangard bu sürecin bizatihi kendisidir. Avangardın yolu, yordamı, üslubu varlığına dahildir. Avangardı belirleyen sadece hedef değil, aynı zamanda yoldur. Kervan biraz da yolda düzülür.

Carl Schmitt’in *Siyasi İlahiyat* kitabının ilk cümlesi oldukça çarpıcıdır. “Egemen istisnayı belirleyendir.” Schmitt’e göre istisna her zaman kuraldan daha ilginçtir. Çünkü istisna bir toplum hakkında kuraldan daha fazla şey anlatır. Ona göre bir egemen, sistemin kendini risk altında hissettiğinde yasal düzenin dışına ilk çıkma iktidarına sahip olandır. Egemen kendi koyduğu kurallara uymak zorunda olmayandır. Bu anlamda olağanüstü hal, kural ile istisnanın zoraki evliliğidir.

Schmitt’in istisna ile kural arasında kurduğu ilişki avangard ile yerleşik sanat arasında da izlenebilir aslında. Geleneksel bakış avangardı hep istisnai sanat olarak ele alma peşindedir sanki. İstisnai sanat burada, gelip geçici, kalıcı olmayan, kalmaya gücü olmayan sanat anlamındadır. Oysa avangard tam da istisnanın sanatıdır. İstisnanın sanatı bir kez beden bulunca artık kural

hükümsüzdür. Başka türlü de olabileceği bir kez kanıtlanınca, olan olduğu gibi süremez. Avangard istisnadır ama kuralı alaşağı eder.

Avangard biraz da narsisttir. Döner, dolaşır ama eninde sonunda kendilikten feyz alır. Referansı kendindedir biraz. Ortalamadan bu kadar uzak olmasının bir nedeni de budur. Ama avangard sonuçta kendini yeni bir ortalama olarak önerir.

Narsist olmayan bir Tanrı düşünülebilir mi? Yarattıklarının aynasında kendini görmek isteyen. Mutlak tekliliğini aşıp kendinden bir öteki yaratan. Dünyanın haline bakıp, Tanrı'nın vicdan sahibi olduğu söylenebilir mi? Bazı Yahudi teologları soykırımdan sonra sürekli olarak kendilerine şu soruyu sordular: Buna izin veren bir Tanrı'ya hala inanmak mümkün mü? Vicdan nedir? Bendeki öteki. Kendiliğin ötekiler de göz önüne alınarak inşa edilmesi. Peki bir narsistin vicdan sahibi olması ne kadar mümkün? Narsist zaten ötekinde hep kendini görmek isteyen değil mi?

Tanrı da bir avangard belki de. Ya da avangard da Tanrı gibi yaratıyor. Hiçbir yaratma yoktan değildir aslında bu anlamda. Yaratmanın başlangıç noktası kendilikle bir hesaplaşmadır eninde sonunda. Tanrı yaratırken mevcudu yani yalnızlığını karşısına alır. Avangard da yaratırken mevcut dünyaya isyan eder. Her yaratı mevcut ile yetinmemeyi içerir.

Ünlü bir modern romancıya sormuşlar. Falanca romanınızda filanca niye böyle? O da yanıt vermiş: “Ben öyle istediğim için. Bu romanın Tanrı'sı ben değil miyim?” İşte size tipik bir avangard. Ne kadar da mütevazı değil mi?

Avangard, kelimenin bildik anlamıyla anormaldir. Normal olmayandır. Olamayandır. Avangard normu ihlal eder. Auto-nomos'tur bu anlamda. Kendi normunu kendisi koyar. Her avangard eninde sonunda normal ile anormal arasındaki sınırın ne kadar tarihsel, politik hatta keyfi olduğunu hatırlatır. Dolayısıyla değişmesinin ne kadar kolay olabileceğini. Foucault'yu hatırladım birden. Değişmez sanılan sınırlar, tanımlar bir anda değişiverir. Bir anlamda inceldiği yerden kopar. Foucault'nun bir söyleşisinde belirttiği gibi ellilerde psikiyatrinin bir hastalık olarak algıladığı eşcinsellik, yetmişlerde doğal bir cinsel tercih haline gelebilmiştir. Yani normal ile anormalin sınırı yerinden oynamıştır. Sadece yirmi yılda.

Bu noktadan itibaren iki büyük edebiyatçı üzerinden tartışmayı sürdürmek istiyorum. İlki Franz Kafka. İzinizle onun avangardlığını, *melankolik anormal* diye nitelendireceğim. İkincisi ise Fernando Pessoa. Onun avangardlığını ise *şizofrenik anormal* olarak adlandıracağım. Burada ne melankolik ne de şizofrenik, medikal sıfatlar olarak kullanılmamaktadır. Haddim değil.

Kafka fazla olduğu için değil, eksik olduğu için avangarddır. Kafka'nın dili minör bir dildir. Ama o minörlüğü bir doğa gibi yaşar. Zaten avangard olmak ürettiği dili bir doğa gibi yaşamaktır. Avangard tamamlanmışlıktan çok bitmemişliktir. Varmaktan çok yolda olmaktır. Yolun ta kendisidir. Jaspers'in “felsefe yolda olmaktır” demesi gibi, avangard da yolcudur. Un-heim-lich. Yuvasızlık. Bir tür evinde, yuvasında olmama, olamama durumu. Alışkanlıkların kesintiye uğraması. Rutinin çözülmesi. Bir otel odasında uyumak gibi. Daha doğrusu uyuyamamak. İnsomnia. Uykusuzluk. Huzursuzluk. Alışıldık olmayanın meşrulaşması. Anormalliğin normalliği. Avangard merkeze oynamaz ama merkezi kaydırır. Düzeni bozar. Huzuru kaçıır. Normal ile anormalin tanımını değiştirir.

Avangardın dili minör bir dildir. En geniş anlamda dil ama. Müzikse müzik, plastikse plastik. Majör dilden farklı olan bir dile yönelim. Avangardın en büyük tutkularından biri budur. Kafka'nın tarihsel minörlüğü Yahudi olmasından kaynaklanır. Prag Yahudi'sidir ve Almanca yazar. Kafka'nın edebiyatı minör bir edebiyattır. Deleuze ve Guattari'nin dediği gibi. Almanca'yı bir Yahudi gibi kullanır. Kafka Almanca'da bir kiracı gibi ikamet eder. Ev sahibi değildir. Yidiş, Doğu Avrupa Yahudilerinin dilidir. Almanca'da kiracı olan Yahudi'lerin dilidir. Kafka oluşun tarihselliği onu avangard yapar. Kafka başka türlü yazamayacağı için öyle yazar. Schönberg başka türlü besteleyemeyeceği için, o biçimde besteler. Picasso başka türlü resmedemeyeceği için o şekilde resmeder. Hakikati bir doğa olarak yaşayan, yaşayabilendir avangard. Yani minör. Yani ısmarla- ma minörlük olmaz. Deleuze ve Guattari'nin dediği gibi, “konuşmak, özellikle de yazmak, oruç tutmaktır.” Herkesin harcı değildir.

Ne demektir Kafkaesk? Kafka'nın yarattığı dünyanın sıfatıdır. Kafka'nın birçok yapıtı sinema-

ya aktarılırken siyah beyazdır. Kafka sanki hep puslu, karanlık ve gridir. Bu aynı zamanda Orta Avrupa'nın da rengidir. Belki de o dönemde tüm Avrupa'nın rengidir. Kafkaesk dünya pusludur, karanlıktır. Biraz da müphem bir dünyadır, belirsizdir. Her an her şey olabilir. Ya da hiçbir zaman hiçbir şey olmayabilir. Bir gün kalkarsın böcek olursun. Bir gün gelirler, seni alıp götürürler. Hiç sebepsiz. Kafka'nın dünyası bu dünyaya benzemez. Kafka'nın dünyası bu dünyanın mimesis'i değildir. Ama yine de bu dünyayı anlatır. Kafkaesk avangarddır.

Bir anlamda Kafka'nın satırları bir anormalin satırlarıdır. Zaten bunun adını Lukacs koymuştu: "Hastalıklı bir ruhun halisünasyonları." Kafka'nın hissettiklerini belki de ancak bir melankolik hissedebilir. Adeta bir baykuş gibi gece görür. Herkesin görmediğini görür. Herkesin hissetmediğini hisseder. Belki de bu yüzden yıllar sonra Lukacs kendisi de Kafka'nın hissettiklerini hissettiği bir gün, hapisten bir arkadaşına yazdığı bir mektupta aynen şöyle diyecektir: "Kafka war doch ein Realist". Yani Kafka gerçekçiymiş.

Nasip oldu ömrü hayatımda iki kez Lizbon'a gittim. Ne zaman bir Portekizliye Pessoa konusunu açsam, bana çoğunlukla "Ha, o şizofren şair mi?" diye tepki verdiler. Bu beni önceleri çok kızdırmıştı. Çok yüzeysel bir bakıştı bana göre. Böylesi büyük bir şairliğin yanında şizofren olmak nedir ki? Hölderlin de öyle değil miydi? Üstelik bu şairlerin "şizofren" olup, olmadıkları oldukça tartışmalı bir konudur. Ancak benim esas tartışmak istediğim bu değil.

Fernando Pessoa, 13 Haziran 1888'de Lizbon'da doğdu. Verem hastası olan babası, Pessoa beş yaşındayken öldü. Babaannesi Dionisia ağır bir akıl hastalığının kurbanıydı ve bir tımarhanede öldü. 1895'de Pessoa Güney Afrika'ya, Durban'a gitti. Çünkü annesi Portekiz'in Güney Afrika konsolosuyla evlenmişti. Öğrenimini bir İngiliz mektebinde yaptı. Üniversiteye yazılmak için Portekiz'e döndü ama derslere katılmadı. Hep Lizbon'da yaşadı.

8 Mart 1914'de ilk heteronymini (kökteş) Alberto Caeiro'yu yarattı. Onu Ricardo Reis ve Alvaro de Campos izlediler. Heteronymler kendiliğinden çıkan ötekilerdi. Onun içinde konuşan ve özerk bir yaşamları ve biyografileri olan şairlerdi. Pessoa neredeyse tüm Portekiz avangardını tek başına yarattı. Hep sade pansiyonlarda ve kiralık odalarda yaşadı. Yaşamı boyunca tek bir kere aşık oldu. Ophélia Queriroz, çalıştığı ithalat/ihracat şirketinde sekreterlik yapıyordu. Kısa ve yoğun bir aşkı. Yaşadığı sürece yazıları yalnız dergilerde yayınlandı. 30 Kasım 1935'de, Lizbon'da Sao Luis dos Franceses hastanesinde, büyük olasılıkla aşırı alkolün neden olduğu hepatit krizinden öldü.

Alvaro de Campos 15 Ekim 1890'da Algarve yöresinde Tavira'da doğdu. Glasgow'da gemi mühendisliği diploması aldı. Mesleği ile uğraşmadan Lizbon'da yaşadı. Bir transatlantik ile Doğuya yolculuğa çıktı. Kısa şiiri Afyonlama'yı bu gemiye ithaf etti. Dekadan, fütürist, avangard, nihilist oldu. 1928 yılında, belki de yüzyılın en güzel şiirlerinden birini, *Tütünçü Dükkanı*'ni yazdı. Eşcinsel bir aşk yaşadı. Ophélia ile nişanın bozulmasına neden olacak kadar Pessoa'nın yaşamına girdi. Uzun boylu, siyah ve düz saçları yandan ayrılmış, giyimi kuşamı kusursuz ve biraz snop, monokl kullanan Campos dönemin avangard akımının özgün tiplerinden biriydi: kültürlü ve kışkırtıcı, sinirli, nevrotik ve bunalımlı. 30 Kasım 1935'de, Pessoa ile aynı gün ve aynı yıl Lizbon'da öldü.

Alberto Caeiro da Silva, Fernando Pessoa'nın ve bütün heteronymlerin üstadı, 1889'da Lizbon'da doğdu, 1915 yılında taşrada öldü. Pessoa'nın babası gibi verem hastasıydı. Kısa yaşamını, hassas sağlığı yüzünden çekildiği Ribatejo'nun bir köyünde yaşlı bir büyük teyzenin evinde geçirdi. Hölderlin'in hikâyesine ne kadar da benziyor değil mi? Her çeşit tantanadan uzak bir yaşam süren, yalnız ve kendi iç dünyasında yaşayan bu adamın biyografisi üzerine söylenebilecek pek bir şey yok. Pessoa onu sarışın, solgun, mavi gözlü, orta boylu diye betimliyor. Görünüşte içli ve naif şiirler yazdı.

Ricardo Reis, 19 Eylül 1887'de Oporto'da doğdu ve bir Cizvit okulunda büyüdü. Doktordu ama yaşamını tıpla kazanıp kazanmadığını bilmiyoruz. Portekiz Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra kralcı fikirleri yüzünden Brezilya'ya sürgüne gitti. Duyumcu, maddeci ve neoklasik bir şairdi.

Bernardo Soares'in doğum tarihini de, ölüm tarihini de bilmiyoruz. Çok sade bir yaşam sürdü. Lizbon'da kumaş ithalat ihracatı yapan bir şirkette "muhasebe yardımcısı"ydı. Hep Semerkand'ı

düşledi. *Huzursuzluğun Kitabı* adını verdiği lirik ve metafizik bir günlüğün yazarıdır. Pessoa onunla “Pessoa” adındaki bir lokantada tanıştı.

Pessoa, Portekizce’de “kişi, kimse” anlamına gelir. Ama aynı zamanda maske anlamına da gelir. İşin bu yönünü Pessoa’nın kıymetini en iyi bilenlerden, bir başka şair Octavio Paz’ın satırlarıyla anlatmak isterim:

“Onun gizemi adında saklıdır; Pessoa. Bu kelime Portekizce “kişi” anlamında olup, Romalı oyuncunun maskesi olan *persona*’dan gelmektedir. Maske, hayali kişi, hiçkimse: Pessoa. Onun öyküsü, günlük hayatının gerçekdışılığı ile hayalinin gerçekliği arasındaki gidip gelmelere indirgenebilir. Bu hayaller, yarattığı şairler olan Alberto Caerio, Alvaro de Campos ve Ricardo Reis ile Fernando Pessoa’nın kendisidir. İşte bu nedenle, hayatındaki önemli olayları hatırlamak pek faydasız olmamakla birlikte, bütün olaylarda bir gölgenin izlerinin olduğunu da gözlerden kaçırmamak gerekir. Gerçek Pessoa hep bir başkasıdır.”¹

Tarde, “birey toplumdan daha karmaşıktır”, der. Haklıdır ama ben olsam şöyle derdim. “Birey, toplumdan daha derindir.” Bu, şu anlama da gelir elbette: “Toplum bireyden daha yüzeyseldir.” O nedenle de bireyi anlamak, anlatmak çok daha zordur. Vico’ya göre insan ancak kendi yarattığını anlayabilir. Şöyle de denebilir belki: “kendimize benzeyeni daha kolay anlarız.” Pessoa’nın tekillikten çoğulluğa açılışı bu derinliğe dalma girişimidir aslında ve avangarddır. Sanatın, bilime üstünlüğünün anahtarı tam da burada gizlidir. Sanatçı, derine dalmaya cüret eder. Bizzat kendi deneyimlemek ister sanki. Belki de vurgun yemeyi göze alarak. Bilimci ise, derinliklere falanca aleti sallandırır. O kadar. Pessoa “çok kişiliktir” aslında. Her iki anlamda da. Birincisi, kişilik sahibidir. İkincisi, birden fazla kişiliği vardır.

Paz, Pessoa hakkında yazdığı muhteşem yazısının ilk cümlesinde “şairlerin yaşamöyküleri yoktur. Onların yaşamöyküleri yapıtlarıdır” der. Pessoa’nın asıl yapıtı ve onu avangard yapan şey şiirden çok şair yaratmasıdır. Daha önce Tanrı’nın bir avangard olduğunu söylemişim. Şimdi de Pessoa’nın Tanrı olduğunu söylersem beni dövmezsiniz herhalde.

“No light, but darkness visible”, der Pessoa. Yani, görülebilen ışık değil, karanlıktır. Avangard azdır. Eksiktir. Minördür. Aslında avangardın yaratıcılığı tam da buradan bileylenir. Pessoa’nın anormalliği ya da avangardlığı, şizofrenisini psişik olanla estetik olanın arasındaki ayrımın anlamsızlaştığı arsaya inşa etmesindedir.

Pessoa’nın kendisine de kulak verelim:

“Benim heteronymlerimin temeli, içimde varolan bir isteri çizgisindedir. Tam olarak isterik olup olmadığımı bilmiyorum. Ama bu bence daha çok benim kişiliksizleşme ve simülasyona olan eğilimimle açıklanabilir. Bu durum, sadece ve sadece benim zihnimdedir. Yani, benim gündelik yaşamımla ve diğerleriyle ilişkilerimle ilgili değildir.”²

Yani Pessoa’nın kişiliğinin çoğulluğunu bir psişik durum olarak değil, bir edebi tercih olarak da okuyabilmek gerekir. Başta söylediğim “ha o şizofren şair mi” lafının ıskaladığı işte tam da budur. Kişiliğin gerçeklikten edebi olana çekilişi. Pessoa kahramanlarını kendi içinde yaratmıştır. Yapıtının içinde değil. Kendisi bizatihi bir yapıttır. Açıkçası ben bundan daha iyi bir avangard tanımı bilmiyorum. Belki artık sıkıldınız ama, Tanrı ile avangard arasında bir ayrım yapmanın anlamsızlaştığı nokta tam da burasıdır.

Pessoa, “Benim vatanım Portekizce’dir” demişti. Portekizce’de ikamet etmişti ömür boyu belki de. İsyanını bu şekilde ifade etmişti. Üslubunda. Avangard isyanını üslubuna gömendir aynı zamanda. Pessoa isyanını dil ile değil, dilde yaratmıştır. Tam da Benjamin’in söylediği anlamda. Bazılarınız bunu bir kaçış, ricat olarak da okuyabilir elbette. Ben öyle olduğunu düşünmüyorum. Minörleşebilmek en büyük isyandır. Kendi vatanını seçebilmek en büyük isyandır. Üstelik bunun bir tevazu olduğunu da sanmıyorum. Ne de olsa tevazu ile kibir arasında sanıldığından çok daha az bir fark vardır.

Marx, “İnsan ancak çözebileceği türden sorunları önüne koyar.” der. Avangard için hiç de öyle değildir. Avangard çözebileceğinden emin olmadıklarını da önüne koyabilendir aslında.

¹ Octavio Paz; “Fernando Pessoa: Kendisine Yabancı”, *Fernando Pessoa: 20. Yüzyılın Yalnızı*, Derleyenler: Adnan Özer & Rüstem Aslan, Everest, İstanbul, 2000, s. 2.

² Fernando Pessoa, “Letter to Adolfo Casais Monteiro”, *Fernando Pessoa: A Galaxy of Poets*, Jose Blanco (ed), Mirandela, 1985.

Marx'ın bu cümlesi bana hep onun tarih felsefesinin teleolojik boyutunu hatırlatır. Marx eğer tarihin içkin telos'unun bizi öyle ya da böyle sosyalizme götüreceğine inanıyorsa eğer, o bir avangard değildir. Ama eğer sosyalizmi, daha iyi bir hayat olduğu için, ideale daha yakın olduğu için öneriyorsa o halde avangarddır. Açıkçası ben hala bunların hangisinin hakiki Marx olduğuna karar verebilmiş değilim.

68 avangarddır. Özellikle de ikinci Marx anlamında. Tarihin değil, yüreğin telos'u anlamında. Zaten estetik ile politik her zaman akraba olmuştur. Özellikle de Alman geleneğinde. Estetizasyon deyince akla ilk önce botox değil, devrim gelmelidir aslında. Her ütopya estetikdir. Tıpkı bir yapıt gibi. Daha iyi bir hayat, daha iyi bir toplum ancak ve ancak estetik bir proje olabilir. Ütopya estetik ile politiğin aşkıdır. Ütopya avangarddır.

“İnsanlar anlaşıldı cihanın da sırrı yok.” der, Yahya Kemal. Şair her zaman haklıdır. Boynumuz kıldan ince. Ama şunu da eklemek isterim. Avangard bir yandan dünyanın sırrını çözerken bir yandan da dünyayı yeniden sırrına kavuşturmaya çalışandır bir anlamda. Avangard aynaya bakmaz, sırra ulaşmaya çalışır. Anlam bir keşiften çok bir icattır. Şair sırrı keşfe çıkıp sonunda icat edendir. Ne de olsa aynayı ayna yapan ardındaki sırdır.